

موسیقی مذهبی، هنر تفکر است

موسیقی در ایران از گذشته‌های دور تا به امروز فراز و فرودهای زیادی را به خود دیده و در این مسیر در هر دوره تاریخی ژانرهای گوناگونی به آن اضافه شده است.

جام جم آنلاین: موسیقی در ایران از گذشته‌های دور تا به امروز فراز و فرودهای زیادی را به خود دیده و در این مسیر در هر دوره تاریخی ژانرهای گوناگونی به آن اضافه شده است.

یکی از ژانرهایی که مورد بی‌مهری و بی‌توجهی قرار گرفته، موسیقی مذهبی است که در سال‌های اخیر این نوع موسیقی نیز دچار ضعف‌های زیادی شده است که از آن جمله می‌توان به ورود موسیقی‌های نامناسب و جایگزینی چیزی غیر از موسیقی مذهبی اشاره کرد. به طوری که بسیاری از موزیسین‌هایی که تمام تفکر و ایده شکل‌گیری موسیقی‌شان مبتنی بر اصول اصلی موسیقی و آواز است این اتفاق را نوعی رکود در موسیقی مذهبی ایران می‌دانند.

«عماد توحیدی» آهنگساز آلبوم موسیقی ذوالجناح در خصوص موسیقی دینی و جایگاه آن در جامعه می‌گوید: موسیقی دینی نهایتاً با هدف پرستش و معرفت الهی یا ارج نهادن به قداستی عمیق ساخته می‌شود. به قول «#171« کریستف ولف» موسیقی دینی فرصتی برای موسیقیدان است به جهت آن که در قالب یک بیانیه، اعتقاداتش در مقام یک مومن را با اعتقاداتش در کسوت یک هنرمند یگانه سازد.

وی ادامه می‌دهد: موسیقی دینی یا مذهبی نباید به جای تحریک عقلانیت، عامل تخدیر آن باشد. جلوگیری از این امر به عهده معرفت‌اندیشان است که به عنوان نمونه حادثه کربلا را یک حادثه عاشقانه زیبایی دلربای ایثارگرانه می‌بینند.

شعر و ملودی در موسیقی، محدود به مرزهای فرهنگی هستند

این آهنگساز که در آلبوم ذوالجناح از سازهای کوبه‌ای و گروه همسرایان برای ایجاد فضایی پرشور و پرتپش در موسیقی مذهبی استفاده کرده، درباره این ویژگی اثرش توضیح می‌دهد: خاصیت سازهای کوبه‌ای ایجاد یک فضای پرشور و پرتپش است و منحصر در این اثر، دغدغه من خوانشی براساس سنت موسیقی دینی در اشکال متنوع و مشروعیت دادن آن در فضایی مدرن و تجربه نشده بود. من در این اثر سعی کرده‌ام تا در قالب یک ارکستر کامل و منحصر به فرد از سازهای کوبه‌ای تعریف جدید در موسیقی ارائه دهم. می‌دانید که همیشه موسیقی را براساس سازهای ملودیک می‌نویسند و سازهای کوبه‌ای را زیرمجموعه‌ای از آن در نظر می‌گیرند. شعر و ملودی در موسیقی پیوسته محبوس در تعهدات ازلی و فرهنگ معانی و تداعی‌های خویش‌اند، محدود به مرزهای فرهنگی و جغرافیایی، اما سازهای کوبه‌ای خصلتی سیاح‌وار و جهان وطن دارند که یک کیفیت بدوی و بی‌مرز را تداعی می‌کنند.

موسیقی دینی، روح واحد انسانیت

بسیاری از موسیقیدانان در آثارشان از موسیقی‌های بومی و اقوام مختلف ایران به خاطر غنی بودن این ژانر بهره‌های فراوان می‌برند چرا که برخی معتقدند که موسیقی ایرانی از موسیقی بومی ما الهام گرفته است.

توحیدی که در اثرش از موسیقی مناطق مختلف ایران استفاده کرده، در این خصوص می‌گوید: من در ذوالجناح از سازهای کوبه‌ای فرهنگ‌های متفاوت و در برخی جاها از شگردها و آواهای ملل و اقوام گوناگون استفاده کردم. البته من در آلبوم «#171« کولی کوبی» این معنا را با استفاده از یک مجموعه بزرگ سازهای کوبه‌ای و همچنین آواهای کلیسایی، مقام‌های خراسانی، دوبیتی‌خوانی کرمان و مناطقی از زاگرس (بختیاری)، موسیقی آفریقایی، آوازهای معابد هند، مقام‌های موسیقی نقاط مختلف از کشورهای اسلامی، شروه خوانی بوشهر و اشاراتی به موسیقی GAZZ (در حد فیگور) و حتی اذان و اقامه تجربه کرده بودم. در ذوالجناح نیز قطعات در فضای متنوعی از ریتم‌ها و آواهای فرهنگ‌های مختلف اجرا شده‌اند.

وی می‌افزاید: قصد من از چنین کاری ایجاد یک فضای سیال و بی‌مکان بود. از سویی اگر شما جغرافیای ایران فرهنگی و نه ایران مرزبندی شده امروز را نگاه کنید، موسیقی ما از تاجیکستان تا بخش‌هایی از هند و کشمیر تا آسیای صغیر و کشورهای عربی ردپای قابل توجهی دارد. این اثر را می‌توان ارائه‌دهنده منظومه‌ای از تفکر دانست که بنیادهای فکری ایرانی در کنار نگاه اساطیری کهن و تداخل آن با رسم شیعه و خاطره مقدس واقعه عاشورای سال 61 هجری و آیین‌های سور و سوگ و فرهنگ‌های متنوع این محدوده دانست. موسیقی دینی قبل از تبعیت از فرم و الگوهای کهنه یا نو، دارای روح واحدی است که می‌تواند در قالب‌های متنوعی بروز و

ظهور کند.

تجلیات موسیقی بومی در موسیقی مذهبی

توحیدی در بخشی از آلبوم ذوالجناح به روح واحد موسیقی بومی، موسیقی که در قالب‌های متنوع اجرا می‌شود، توجه کرده است. او معتقد است که این روح واحد در تلاوت قرآن کریم، اذان، ذکر، ورد، زیارت‌نامه‌خوانی، چاووش‌خوانی، منقبت، نعت، مدح، سینه‌زنی، تعزیه، نوحه و حتی مناسک صوفیانه تجلیات گوناگون دارد.

به گفته این کارشناس موسیقی هر منطقه از ایران تمام این موارد را با توجه به سنت‌های موسیقایی فرهنگ خویش اجرا می‌کند. مسلماً می‌توان از سر تدبیر و تحقیق وارد شد و ماهیت و ریشه فرهنگ موسیقایی نواحی مختلف ایران را شناخت و در جهت اجراهای دلپذیر و بدیع به کار برد.

اشعار ضعیف، آغاز انحراف موسیقی مذهبی

طی سال‌های اخیر موسیقی مذهبی به سمت موسیقی پاپ رفته و بسیاری از نوحه‌ها براساس ترانه‌هایی بی‌اساس شکل گرفته است به طوری که این آهنگساز موسیقی فیلم نیز در این باره معتقد است که این انحراف ابتدا ریشه در استفاده از اشعار سست و روزمره دارد؛ نوعی ادبیات قربان صدقه و خودمانی دور از شان فرهنگ فاخر و عزاداری! وقتی ما در نوحه‌خوانی قافیه‌پردازی سست را می‌شنویم که جای جای آن واژه‌های نامناسب و قربان صدقه گفته می‌شود تکلیف ملودی کاملاً روشن است و نهایتاً اثری سودجویانه و سوءاستفاده‌گر از عواطف صادقانه عوام الناس شکل می‌گیرد.

عماد توحیدی: زمانی بهترین استادان موسیقی ایرانی از مشهورترین موزنان و مداحان و منقبت‌خوانان عصر خود بودند، ولی اکنون در شرح قالب آنچه که می‌شنویم باید به قول سعیدی گفت گر تو قرآن بر این نمط‌خوانی/ ببری رونق مسلمانی
وی ادامه می‌دهد: بارها شده که برخی از این اجراها برای من یادآور آثار دست‌چندم پاپ ایرانی، عربی، هندی و استانبولی بوده است. این افت کیفیت هنری بی‌تردید در افت کیفیت معنوی این سنت‌ها نیز بسیار موثر است و قبح این ناروایی برای بسیاری از ما عادی شده، در نظرمان زایل گشته و غافلانه حتی این فضا را سالم می‌انگاریم!

بهترین استادان، مشهورترین مداحان

وقتی برخی نوحه‌های سست امروز را می‌شنویم در نگاهی گذرا و به قصد مقایسه ناخودآگاه به یاد اساتیدی می‌افتیم که خود از مشهورترین مداحان بودند و موسیقی و آواز خود را بر پایه اصول و قواعد خاص شکل می‌دادند.

توحیدی نیز با تأکید این مطلب می‌گوید: زمانی بهترین استادان موسیقی ایرانی از مشهورترین موزنان و مداحان و منقبت‌خوانان عصر خود بودند. حاج موزن تفرشی، سیدحسین عندلیب اصفهانی، جناب دماوندی، سیدعبدالرحیم اصفهانی، قربان‌خان‌شاهی، میرزا اسماعیل‌خان کرمانی و جناب تاج اصفهانی همگی از اساتید مسلم موسیقی و در شعاع ادبیات کلاسیک ایرانی و متصل و مقرب به معرفت بودند، ولی اکنون در شرح قالب آنچه که می‌شنویم باید به قول سعیدی گفت: «گر تو قرآن بر این نمط‌خوانی/ ببری رونق مسلمانی».

نگاه زیباشناسانه

بخش مهمی از موسیقی مذهبی و عاشورایی از طریق آلبوم‌هایی در جامعه موسیقی رواج پیدا می‌کنند که آثار دربرگیرنده این آلبوم‌ها که از سوی هنرمندان مطرح موسیقی شکل می‌گیرند، مبتنی بر موسیقی‌های اصیل ایرانی هستند که بواسطه نگاه ویژه و خاص به هنر خود آثارشان نیز ماندگار می‌شود.

یکی از آثار موسیقایی ماندگار در زمینه موسیقی عاشورایی که با گذشت سال‌ها همچنان نگاه مخاطبان را به خود دارد، ذوالجناح است که به آهنگسازی عماد توحیدی شکل گرفته، این آهنگساز، ذوالجناح را بخشی از سه‌گانه کولی کوبی، ذوالجناح و قلندروار (با صدای علیرضا افتخاری) می‌داند و می‌گوید: ذوالجناح براساس تفکری وزن - محور طراحی شده است که اصرار بر شنودی مستقل و دور از عادات شنیداری دارد و اجرای این تفکر فضایی نامحدودی در استفاده از سازهای کوبه‌ای متنوع می‌طلبد. من در این اثر از همنشینی مقام‌های خراسانی، بوشهری، کردی، آذری، عربی و آفریقایی و حتی موسیقی کلیسایی به دور از قید و بندهای همیشگی و غوطه‌ور در شور و شوریدگی و شیدایی نیز بهره برده‌ام. نکته قابل توجه‌تر در این آلبوم استفاده از دوبیتی‌خوانی‌های عروس‌های بوشهر و گاهی بهره‌گیری از آواهای ماهیگیری و موسیقی کار و همچنین استفاده از ریتم‌های 8/6 و 8/5 در بطن یک موسیقی مذهبی است؛ آواها و

ریت‌هایی که در سنت عزاداری مرسوم نیست. توحیدی در این خصوص می‌گوید: من می‌خواستم رهایی از فضاهای مستعمل و فارغ از تاثیرگذاری مناسب قالب عزاداری‌های امروز را در این آلبوم تجربه کنم همه اینها می‌تواند در خدمت یک تفکر زیباشناسانه تازه قرار بگیرد، حتی وقتی یک حقیقت کهنسال را یادآوری می‌کند.

امیرسعید بورنگ / جامجم